

POSTANOWIENIE

Dnia 3 lutego 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno -
Handlowo - Usługowego "M.(...)" Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w O.
przeciwko Z. D.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 3 lutego 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od postanowienia Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 lutego 2009 r., sygn. akt I ACz (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Okręgowego w K. z
dnia 13 stycznia 2009 r. oraz przekazuje sprawę do rozpoznania Sądowi
Okręgowemu w K., pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 13 stycznia 2009 r. odrzucił pozew
syndyka masy upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno-Handlowo-Usługowego "M.(...)"
Sp. z o.o. w O. przeciwko Z. D. o zapłatę.

Rozstrzygnięcie oparte zostało na następujących ustaleniach i ocenach. W dniu
16 stycznia 2006 r. powód wniósł przeciwko pozwanemu pozew o stwierdzenie
bezskuteczności w stosunku do masy upadłości "M.(...)" potrąceń dokonanych w dniu 9
września 2005 r. przez pozwanego, a także o zasądzenie od pozwanego kwoty
2 990 916,41 zł, która nie weszła do masy upadłości na skutek bezprawnie dokonanych
potrąceń. Wyrokiem z dnia 21 stycznia 2008 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo.
Sąd ten uznał, że w dniu 9 września 2005 r. doszło do potrącenia ustawowego,

dokonanego w drodze oświadczenia złożonego przez Z. D. Wyrok ten jest prawomocny. Wierzytelności, które były przedmiotem potrącenia 9 września 2005 r., są tożsame z wierzytelnościami, których powód dochodzi wniesionym w niniejszej sprawie pozwem. Zdaniem Sądu, pomimo innego charakteru i sposobu sformułowania żądań oraz ich odmiennej podstawy, obie sprawy dotyczyły ustalenia istnienia oraz wysokości tej samej wierzytelności i w konsekwencji zasądzenia jej na rzecz powoda. Zaistniała zatem podstawa do odrzucenia pozwu, co też Sąd Okręgowy uczynił na podstawie art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.

Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 24 lutego 2009 r. oddalił zażalenie powoda od powyższego postanowienia.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego zaskarżył powód skargą kasacyjną. W skardze, opartej na obu podstawach kasacyjnych (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.), zarzucił naruszenie prawa materialnego, to jest art. 127, 128 i 134 prawa upadłościowego i naprawczego poprzez błędną wykładnię wyrażającą się w uznaniu, że dopuszczalny jest ich kumulatywny zbieg z art. 498, 535 i 405 k.c.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej zarzucił naruszenie art. 199 § 1 pkt 2 i art. 366 k.p.c. poprzez błędną wykładnię prowadzącą do uznania, że rozstrzygnięcie zapadłe w postępowaniu na podstawie art. 127, 128 i 134 prawa upadłościowego i naprawczego tworzy pomiędzy stronami stan powagi rzeczy osądzonej w zakresie roszczeń wynikających z art. 498, 535 i 405 k.c. oraz naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 2 k.p.c. poprzez nierozważenie wszystkich podniesionych w zażaleniu zarzutów.

W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości oraz uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w K. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Jak wynika z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., odrzucenie pozwu musi nastąpić m.in. wtedy, jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa została już prawomocnie osądzona. W takim bowiem wypadku istnieje powaga rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), a ponowne orzekanie o tym samym pomiędzy tymi samymi stronami stanowi uchybienie prowadzące do nieważności postępowania (art. 379 pkt 3 k.p.c.). Odrzucając pozew sąd ocenia zatem treść zgłoszonego w drugiej sprawie roszczenia oraz przedmiot rozstrzygnięcia wydanego w sprawie poprzednio osądzonej z udziałem tych samych stron.

Zgodnie z treścią art. 366 k.p.c., wyrok prawomocny korzysta z powagi rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia (które niekiedy różni się od treści rozpoznawanego roszczenia), a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Przepis zakłada przedmiotową i podmiotową tożsamość dwóch orzeczeń i dopiero kumulacja tych elementów pozwala na stwierdzenie, że doszło do powtórnego wydania orzeczenia w tej samej sprawie (tak m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2007 r., I CSK 479/06, postanowienie z dnia 30 listopada 2007 r., IV CSK 267/07, wyrok z dnia 6 marca 2008 r., II UK 144/07). Chodzi nie tylko o tożsamość przedmiotu rozstrzygnięcia w obu sprawach (po raz pierwszy i później ponownie osądzonej), lecz również tożsamość okoliczności faktycznych, z których wynika w jednej i drugiej sprawie roszczenie procesowe (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1971 r., II CZ 59/71, OSNC 1971, nr 12, poz. 226) oraz zbieżność podstawy prawnej (por. zwłaszcza postanowienie SN z dnia 29 stycznia 1997 r., I CKU 65/96, teza publ.: Prok. i Pr. - dod. 1997, nr 7-8, poz. 41; wyrok SN z dnia 22 kwietnia 1967 r., I CR 570/66, OSPiKA 1968, nr 7-8, poz. 158). Należy także dodać, że z powagi rzeczy osądzonej korzysta sentencja wyroku. Motywy rozstrzygnięcia istotne są natomiast dla określenia granic powagi rzeczy osądzonej, co ma szczególne znaczenie zwłaszcza wtedy, gdy powództwo zostało w całości lub części oddalone, tak jak stało się w sprawie poprzednio rozpoznanej (VI GC 21/06).

Z motywów rozstrzygnięcia w tej sprawie wynika, że przedmiotem rozstrzygnięcia było zgłoszone przez Syndyka masy upadłości "M(...)" żądanie stwierdzenia bezskuteczności w stosunku do masy upadłości potrąceń wierzytelności na łączną kwotę 2 990 916,41 zł dokonanych przez pozwanego Z. D. prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą "M(...)" Zakład Pracy Chronionej w O. oraz żądanie zasądzenia tej kwoty z odsetkami do masy upadłości. Podstawę faktyczną tego orzeczenia stanowiło ustalenie, że upadłemu przysługiwała wierzytelność wobec pozwanego w kwocie 2 990 916,41 zł z tytułu umowy sprzedaży, pozwany był jednak wierzycielem upadłego z innego tytułu, wierzytelność opiewała na taką samą kwotę, oraz, że pozwany dokonał potrącenia, wskutek czego doszło do wzajemnego umorzenia wierzytelności. Potrącenie było skuteczne i doprowadziło do wygaśnięcia wierzytelności upadłego, wobec czego żądanie zasądzenia potrąconej kwoty do masy upadłości było niezasadne. Podstawę prawną rozstrzygnięcia stanowiły przepisy art. 127, 128 i 134 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr

175, poz. 1361; dalej: p.u.n.). Powstaje w tej sytuacji pytanie, czy rozstrzygnięcie o zasadności zarzutu potrącenia stwarza powagę rzeczy osądzonej.

W orzecznictwie przeważa pogląd, jakkolwiek wyrażane jest także inne stanowisko, że zarzut potrącenia jest środkiem obrony pozwanego w procesie (m.in. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1987 r., III CZP 69/87, OSNCP 1989, nr 4, poz. 64, z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 162; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1983 r., IV CR 260/83, OSNCP 1984, nr 4, poz. 59, z dnia 11 września 1987 r., I CR 184/87, niepubl.; z dnia 27 lutego 2004 r., V CK 190/03, "Biuletyn SN" 2004, nr 7, s. 10 i z dnia 7 maja 2004 r., I CK 666/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 86). W konsekwencji uznaje się, że podniesienie zarzutu potrącenia nie powoduje stanu zawisłości co do wierzytelności przedstawionej do potrącenia, jak też że powaga rzeczy osądzonej orzeczenia wydanego w procesie, w którym podniesiono zarzut potrącenia, nie obejmuje oceny zasadności tego zarzutu, a więc kwestii istnienia lub nieistnienia wierzytelności nim objętej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1983 r., IV CR 260/83). W uchwale z dnia 20 listopada 1987 r., III CZP 69/87 Sąd Najwyższy wskazał, że nieuwzględnienie przez sąd zarzutu potrącenia nie stanowi przeszkody w późniejszym dochodzeniu pozwem objętego tym zarzutem roszczenia, oraz, że zarzut potrącenia, którego uwzględnienie stanowić może przesłankę oddalenia powództwa, należy traktować jako element stanu faktycznego sprawy, a więc element uzasadnienia wyroku. Jak zaś wyżej wskazano, uzasadnienie ma znaczenie jedynie dla sprecyzowania przedmiotu rozstrzygnięcia, samo z powagi rzeczy osądzonej nie korzysta. Sam fakt zatem, że w poprzednim procesie orzeczono o zasadności zarzutu potrącenia, nie może decydować o tym, że zgłoszone obecnie roszczenie jest tożsame z tym, które już było przedmiotem rozstrzygnięcia.

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że przepisy art. 127 i 128 p.u.n. uznają za bezskuteczne z mocy samego prawa czynności prawne upadłego dokonane w określonym czasie przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości z określonym kręgiem podmiotów, a na podstawie art. 134 p.u.n. orzeka się zwrot do masy upadłości tego, co na podstawie bezskutecznej czynności upadłego ubyło z masy lub do niej nie weszło. Chodzi zatem o czynności prawne upadłego, a nie innego podmiotu, tymczasem przedmiotem rozstrzygnięcia była skuteczność potrącenia dokonanego nie przez upadłego, ale przez pozwanego.

W obecnie dochodzonej sprawie powód żąda zapłaty kwoty 2 990 916,41 zł z tytułu umowy sprzedaży drutu i kleju. Tożsamość podmiotowa nie budzi wątpliwości,

taka sama jest również wysokość dochodzonej kwoty. Trafnie zarzucał skarżący, że nie zachodzi, wbrew odmiennej ocenie orzekających Sądów, tożsamość przedmiotowa obu roszczeń, inna jest bowiem podstawa faktyczna i prawna. Celem postępowania z art. 134 p.u.n. nie jest rozstrzygnięcie o roszczeniu, lecz zachowanie nieuszczerplonej wskutek bezskutecznej czynności prawnej upadłego masy upadłości dla ochrony wierzycieli. Pomimo tego zatem, że w sprawie VI GC Sąd ocenił (jakkolwiek niezgodnie z art. 127 i 128 p.u.n.) skuteczność potrącenia dokonanego przez pozwanego, to jednak przedmiotem rozstrzygnięcia nie było roszczenie o zapłatę z umowy sprzedaży, ale ochrona masy upadłości w interesie wierzycieli.

W konsekwencji powyższych rozważań należało uznać za uzasadniony zarzut naruszenia art. 199 § 1 pkt 2 i art. 366 k.p.c. Zasadny jest także zarzut naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 397 k.p.c., bowiem Sąd Apelacyjny, dzieląc trafność postanowienia odrzucającego pozew, nie odniósł się w istocie do podniesionych w zażaleniu zarzutów dotyczących odmienności podstawy prawnej żądań dochodzonych w obu sprawach.

Gdy chodzi o zarzuty podniesione w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej, należy wskazać, że nie zostały one dostatecznie uzasadnione. Ogólnie zatem wystarczy wskazać, że przepisy p.u.n. zawierają szczególne regulacje dotyczące możliwości potrącenia w zależności od tego, czy chodzi o dopuszczalność upadłości z możliwością zawarcia układu, czy o upadłość obejmującą likwidację majątku dłużnika i czy obie wierzytelności istniały w dacie ogłoszenia upadłości, czy też jedna z nich powstała po tej dacie. Inne przesłanki potrącenia uregulowane są w przepisach kodeksu cywilnego. Niewątpliwie jednak dopuszczalność potrącenia (o ile taki zarzut ogóle zostanie podniesiony) wobec podmiotu, w stosunku do którego ogłoszona została upadłość, wymaga uwzględnienia stosownych przepisów p.u.n.

Wobec powyższego Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c.